

Снікеева С. М.,
 доктор філологічних наук, доцент,
 завідувач кафедри англійської філології
 Запорізького національного університету

КОГНІТИВНА СЕМІОТИКА В ДОСЛІДЖЕННІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ІРИНИ АНАТОЛІЇВНИ ГАЛУЦЬКИХ «ТІЛЕСНІСТЬ В ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ АНГЛІЙСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ І ПОСТМОДЕРНІЗМУ (КОГНІТИВНО-СЕМІОТИЧНІ СТУДІЇ)»*

У сучасному науковому дискурсі дедалі частіше тілесність стає предметом комплексних міждисциплінарних досліджень, серед яких значний інтерес до проблеми тілесності сформувався у сфері гуманітарних наук, зокрема й філологічних. Окрім надбань інших гуманітарних наук, досягнення когнітивної науки, її лінгвістичного і поетологічного відгалужень та семіотики поєднані в досвіді трактування тілесності як художнього явища, результати дослідження якого наводяться у рецензованій монографії І.А. Галуцьких.

Наукова праця присвячена дослідженню лінгвальних аспектів тілесності як художнього явища, що набуло естетичного переломлення в англійській прозі модернізму та постмодернізму з подальшим моделюванням «охудожненого тіла» як конструкту шляхом розкриття семантико-когнітивних, наративних та лінгвoseміотичних особливостей реалізації (інтерпретації) тілесності в англійських художніх текстах письменників-модерністів та постмодерністів.

Тілесність як художнє явище ще не була об'єктом комплексного осмислення, яке, до того ж, спиралося б на результати досліджень у царині низки філологічних дисциплін – літературознавства, лінгвістики, лінгвoseміотики, когнітивної лінгвістики та поетики, а також надавало б інтегральне уявлення про тілесність у її текстовому втіленні як таку, що представлена одночасно в ментальній, текстовій і внутрішньотекстовій площинах. Отже, такий підхід, застосований у монографії І.А. Галуцьких, визначає актуальність дослідження, яка зумовлена низкою факторів: його міждисциплінарним характером, інтегрованістю у річище сучасних напрямів лінгвістики, зокрема, когнітивної поетики і лінгвoseміотики, а також визначається сучасним спрямуванням філологічних досліджень на уточнення природи взаємозв'язків площини ментальних явищ із вербальними, де посередником постають тілесні феномени, що сприяє уточненню характеру взаємодії між мовою і мисленням шляхом з'ясування специфіки об'єктивації у словесних формах знання про світ.

Для досягнення максимально цілісних результатів аналізу художньої тілесності авторка ставить перед собою низку завдань. Зокрема, вона намагається з'ясувати зміст понять «тіло» й «тілесність» у гуманітарних студіях і філологічних дослідженнях зокрема, охарактеризувати основні модули існування тіла в контексті вивчення тілесності, розкрити зміст поняття «художня тілесність» та виявити специфіку охудожненого тіла в мистецтві (зображувальному та словесному), а

також систематизувати здобутки філологічних напрямів дослідження художньої тілесності; на основі теоретичних положень когнітивної лінгвістики, когнітивної поетики та основних засад лінгвoseміотики розробити методіку когнітивно-семіотичного аналізу тіла і тілесності як художнього конструкту; виокремити основні текстові сигнали тілесності в художньому тексті та визначити наративні варіанти «художнього тіла»; виявити засоби текстового кодування художньої тілесності, репрезентованої трьома варіантами тіла, серед яких *erotизоване тіло*, *сенсорно-чуттєве тіло*, *соціалізоване тіло*, у творах англійських письменників-модерністів та постмодерністів (на трьох рівнях текстового кодування – денотативному, образному, символічному); простежити наративні механізми розгортання категорії тілесності в англійській художній прозі модернізму та постмодернізму (шляхом реконструкції наративних патернів); розкрити специфіку концептуальної (когнітивної) конфігурації тілесності як конструкту, що репрезентований низкою тематичних доменів (серед яких СОМАТИКА, СЕНСОРИКА, ЕМОЦІЇ, МЕНТАЛЬНІСТЬ) та особливості преломлення тілесності у художній семантиці англійської модерністської та постмодерністської прози; сконструювати інтегративну багатовимірну модель охудожненого тіла в англійському літературному модернізмі та постмодернізмі в кореляції когнітивного, наративного та вербального вимірів.

Наукову достовірність рецензованої праці забезпечує, зокрема, значний обсяг фактичного матеріалу, представлений корпусом художньої прози англійських письменників-модерністів та постмодерністів на різних хронологічних етапах вказаних літературних течій, серед яких твори В. Вулфа, Д.Г. Лоуренса, Дж. Фаулза, П. Акройда, Дж. Уінтерсона та ін. Справляє враження великий обсяг опрацьованих теоретичних джерел, що дозволили скласти релевантну науково-методологічну базу дослідження, представлену досягненнями філософських засад розуміння тілесності та концепцією тілесності, пов'язаною із семіотизацією тіла зокрема (М. Мерло-Понті, М. Фуко, Р. Барт, Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі, Ж. Дерріда), засад семіотичної теорії, положеннями когнітивної лінгвістики і поетики (G. Lakoff, M. Johnson, M. Turner, J. Fauconnier, R. Tsur, Z. Kövesces, R. Gibbs, О.П. Воробйова), теорії іконічності та когнітивної теорії образності (О.П. Воробйова, Л.І. Белехова та ін.).

Новизна й теоретичне значення монографії І.А. Галуцьких полягає у тому, що вона розглядає тілесність не лише в контексті її природної біологічної сутності, а й як визначуваний різноманітними чинниками соціо-культурний конструкт, який утворюється на перетині природного і соціокультурного, робить

* Галуцьких І.А. Тілесність в художній прозі англійського модернізму і постмодернізму (когнітивно-семіотичні студії) / І.А. Галуцьких. – Запоріжжя : Кругозір, 2016. – 628 с.

тілесність інструментом «декодування» культурного досвіду. Категорія тілесності вивчається у взаємодії із мисленням та мовою з опорою на здобутки когнітивної науки, когнітивної лінгвістики і когнітивної поетики, зокрема, стосовно примарної ролі тіла у процесах концептуалізації та категоризації завдяки укоріненості мислення у тілесному досвіді, сформульованій у рамках положення про «втілене розуміння» (G. Lakoff, M. Johnson), ролі тіла у породженні метафори та взаємозв'язків сфери тілесного та ментального (G. Lakoff, M. Johnson, Z. Kövesces).

У монографії уперше сконструйовано інтегративну модель тілесності як художнього явища у прозі англійського модернізму та постмодернізму, що здійснено з урахуванням лінгвосоціотичної, лінгвокогнітивної і наративної перспектив особливостей текстового втілення тілесності у художньому творі. Запропонована модель побудована у трьох вимірах: *когнітивному* вимірі, який постає як тематичне тло формування художньої тілесності, представлений чотирма доменами (СОМАТИКА, СЕНСОРИКА, ЕМОЦІЇ, МЕНТАЛЬНІСТЬ); *наративному* вимірі, репрезентованому трьома варіантами охужненого тіла: еротизоване, сенсорно-чуттєве, соціалізоване, формування кожного з яких супроводжується активацією доменів – складників когнітивного виміру в певних пропорціях; *вербальному* вимірі, на якому маніфестується художня тілесність, що відбувається на трьох рівнях вербального кодування – денотативному, образному та символічному. Окрім цього, у роботі уточнено значення терміна «художня тілесність» та виявлено специфіку інтерпретації тіла як художнього явища на тлі таких літературних течій, як модернізм та постмодернізм. Розроблено комплексну методику аналізу художньої тілесності як конструкту в сукупності когнітивного, образного-наративного та вербального вимірів художнього тексту, а також методику реконструкції наративних патернів, що можуть бути екстрапольованими на інші значні за обсягом компоненти та прошарки текстової структури.

Із цього погляду наукова робота І.А. Галуцьких є вагомим кроком уперед на шляху поглиблення когнітивно-семіотичного підходу до вивчення мовного (текстового) втілення певних явищ в інтегральному ракурсі, спрямованому на побудову інваріантної і водночас динамічної структури такого значного сегмента концептуальної, мовної і художньої картини світу англійського модернізму та постмодернізму, як тілесність.

Структура рецензованої монографії традиційна (вступ, п'ять розділів, висновки, перелік теоретичних джерел та джерел фактичного матеріалу) і визначається логікою викладу основних аспектів тілесності як філософської та загальнонаукової проблеми у світлі гуманітарних наук, а також як художнього конструкту, представленого трьома варіантами тіла, акцентованими в англійських художніх творах періоду модернізму та постмодернізму. Так, у першому розділі, традиційно присвяченому систематизації теоретичних засад дослідження, авторка узагальнює сучасний досвід вітчизняної та зарубіжної філософської думки у сфері дослідження тіла та тілесності, підходи до вивчення тілесності гуманітарними науками, а також модуси існування тіла, зокрема, в охужненому вигляді, де остання (художня тілесність) постає як об'єкт зображувального та словесного мистецтва, до якого належить художня література. Уперше висвітлено досвід вивчення тілесності, зокрема в її охужненому вигляді у філологічних студіях – у літературознавчих дослідженнях, у лінгвістиці, когнітивній лінгвістиці і когнітивній поетиці. Це дало авторці змогу, вви-

бравши міждисциплінарний досвід вивчення тіла і тілесності, застосувати прийнятий у сучасній науці конструктивістський підхід до трактування тілесності і змоделювати тілесність як художній конструкт, який здобуває багатовимірне вираження в англійській художній прозі модернізму і постмодернізму. Опису розуміння тілесності як художнього явища і методики когнітивно-семіотичного аналізу, що постає як комплекс лінгвосоціотичного, наративного (із введенням методики реконструкції наративних патернів) та семантико-когнітивного аналізу, присвячено другий розділ монографії. У ньому ж наводиться авторське розуміння тілесності як художнього конструкту, який складається із трьох вимірів – когнітивного, наративного та вербального, що дозволяє структурувати досліджуваній матеріал і змоделювати тілесність як художнє явище англійської літератури модернізму та постмодернізму.

Третій, четвертий і п'ятий розділи монографії присвячені аналізу варіантів охужненого тіла, серед яких еротизоване тіло, сенсорно-чуттєве тіло та соціалізоване тіло відповідно, актуалізовані в художній прозі письменників-модерністів і постмодерністів. У кожному з розділів описано результати когнітивно-семантичного аналізу з реконструкцією концептуальних тропів у тексті та наративного аналізу із залученням методики реконструкції наративних патернів, специфіки текстового втілення вказаних видів тіла на різних рівнях текстового кодування – денотативному, образному і символічному, де тіло розглядається як референт, як складова частина образної системи художніх творів (як об'єкт і джерело образної концептуалізації), як основа утворення художніх символів у художній прозі англійського модернізму та постмодернізму. Кінцевою метою виявлення специфіки текстового втілення в образно-наративній системі аналізованих творів кожного з варіантів тіла є моделювання тілесності як художнього конструкту англійського модернізму та постмодернізму, що дозволяє пов'язати фрагменти ментального рівня тілесного досвіду з вербальним рівнем, який фіксується мовним знаком, паралельно з визначенням специфіки іконічного відображення тілесності в текстовій структурі сучасних історико-літературних течій у художній літературі й індивідуально-авторському естетичному баченні.

У загальних висновках констатовано суть комплексного уявлення про тілесність як художнє явище і сконструйованої моделі художньої тілесності, властивої англійським художнім творам періоду модернізму та постмодернізму, визначено концепцію художньої тілесності, яка тлумачиться як тривимірний конструкт, що включає когнітивну, наративну й вербальну іпостасі і може слугувати вивченню онтологічних і гносеологічних властивостей тілесності в сучасному соціокультурному просторі; визначено особливості художнього відображення тіла із систематизацією ознак тілесності та проявів модифікованого тіла за шкалою від метаморфози до руйнації, що властиво світогляду ХХ століття.

Підсумовуючи, слід відзначити, що рецензоване дослідження І.А. Галуцьких – це помітний внесок у сучасну когнітивну поетику, когнітивно-семіотичні дослідження, наратологію. Положення роботи є добре аргументованими, логічно викладеними і переконливо ілюстрованими багатим фактичним матеріалом. Отже, маємо підстави сподіватися, що авторка продовжить дослідження у цьому напрямі, залучивши до розгляду інші матеріали англомовної художньої літератури, а також розширить коло аспектів тілесності для аналізу (наприклад, гендерний).

Зауваження стосуються дещо переобтяженого за обсягом пункту 3.1 та недостатнього ступеня акцентування виокремлених нарративних патернів (підпункти 3.1.1, 3.1.2), що викликає великим обсягом проаналізованого матеріалу, який, на наш погляд, варто було б скоротити. Слід було б також уточнити трактування нарративного патерну в описі розробленої методики дослідження.

Незважаючи на зроблені зауваження, висловлюємо переконання, що монографія І.А. Галуцьких є завершеним науковим дослідженням, результати якого є значним внеском у когнітивну поетику, семіотику і наратологію, має практичне та теоретичне значення, відповідає усім вимогам за ступенем актуальності, наукової новизни, логікою та стилем викладення, а також повнотою вирішення поставлених завдань.